

Концепти-фрейми викликають у свідомості многогранне уявлення-образ, структура якого включає в себе певний перелік предметів, які співвідносяться з даним явищем, та окреслена певними рамками (фреймами). Дана когнітивна структура представлена групою епонімів-імен та епонімів-оборотів, в плані змісту яких присутні семи: «положення справ» (*авгиевы конюшни, рай в шалаше, ярмарка тщеславия*), «об'ємне бачення місця» (*Атлантида, земля обетованная, страна чудес*), «характеристика подій» (*Апокалипсис, возвращение блудного сына, звёздные войны, хрустальная ночь*) та ін.

Концепти-сценарії, поєднані з категорією процесуальності, об'єктивуються групою епонімів-оборотів, мотивуюча образність яких відображає: пересування/рух (*бежать как крысы с тонущего корабля, изгнание из рая, пройти сквозь огонь, воду и медные трубы*); процесуальну дію (*испить горькую чашу до дна, выпускает джинна из бутылки, громоздит Оссу на Пелию* та ін.); вплив на суб'єкт (*златые горы сулит, посылать от Понтия к Пилату*) та ін.

Мотивуюча образність крилатих одиниць сприяє концептуалізації певних явищ дійсності. Образність епонімів може бути репрезентована різними когнітивними структурами, типологію яких представляють 4 основних типи концептів. В залежності від функцій даних одиниць – номінативної, інформативної, конотативно-емотивної, вони можуть утворювати як ядро певного концепту, так і його периферію.

ЛІТЕРАТУРА:

Бабушкин А.П. *Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика: Дисс. докт. филол. наук. – Воронеж, 1997. – 330с.*

Дядечко Л.П. *"Крылатый слова звук", или Русская эптология – К, 2006 – 336с.*

Копыленко М.М. *Очерки по общей фразеологии – Воронеж, 1989. – 190с.*

Малюгина А.В. *Типы фразеологических концептов и способы их контекстной репрезентации: Дисс. канд. филол. наук. – Воронеж, 2007. – 156с.*

Набережная Т.С. *Онтология вторичного фразеотворения в разноструктурных мовах: Дис. канд. филол. наук. – К, 2009. – 220с.*

Солодуб Ю.П. *Образность фразеологизмов и фразеологическая номинация // Фразеологическая номинация: Особенности семантики фразеологизмов: Межвузовский сборник научных трудов – Ростов н/Д, 1989. – С.4-19.*

Телия В.Н. *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты – М, 1996. – 288с.*

Телия В.Н. *Коннотативный аспект семантики номинативных единиц – М, 1986. – 141с.*

Шулежкова С.Г. *Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие - М, 2001. – 288с.*

УДК 378:82(07)

Базиль Л.О.

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ»

У статті висвітлено програму альтернативного курсу «Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури», що пропонується для опанування студентам вищих навчальних педагогічних закладів за галуззю знань 0203 – гуманітарні науки, спеціальністю: «Філологія* Українська мова і література».

Динамізм розвитку літературно-мистецького життя і необхідність його адекватного сприйняття, розуміння, усвідомлення й інтерпретації сучасною молоддю актуалізує проблеми літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, результатом якої є літературознавча компетентність. Означений професійно-особистісний феномен має власну динаміку розвитку, що відбувається у процесі опанування нормативних і варіативних навчальних курсів та в системі фахових практик.

На вироблення літературознавчої компетентності майбутніх учителів-словесників спрямовано авторський курс «Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури», рекомендований для включення у робочі навчальні плани ВНЗ Міністерством освіти і науки, молоді та спорту.

Мета курсу, що апробується у Вінницькому ДПУ ім. М.Коцюбинського, Чернігівському НПУ ім. Т.Шевченка, Миколаївському ДУ ім. В.О.Сухомлинського, Сумському ДПУ ім. А.С.Макаренка, ГНПУ ім. О.Довженка, передбачає формування літературознавчої компетентності як складного багаторівневого професійно-особистісного утворення в цілісності структурних компонентів і зорієнтована на осмислення специфіки різних видів і технологій літературознавчої діяльності й набуття відповідних умінь, що забезпечують формування читацької культури вихованців у системі шкільної літературної освіти, вироблення у них навичок художнього сприйняття творів словесного мистецтва, а також формування естетичних смаків з урахуванням реалій інформаційно-технологічного суспільства.

Практичне значення курсу – у поглибленні теоретичної підготовки студентів із різних аспектів літературознавчих, педагогічних, психологічних і методичних курсів, що позитивно впливає на формування у майбутніх фахівців готовності до майбутньої професійної діяльності, зокрема – різних видів літературознавчої праці, вироблення у вихованців читацької культури.

Літературознавча компетентність у площині курсу виявляється у вимірах інтелектуальної, літературної, літературознавчої, текстової / текстологічної, читацької, інтерпретаційної, герменевтичної, комунікативної, дискурсивної, інформаційної, дослідницької, евристичної, креативної, культурознавчої, мистецькознавчої, технологічної, психологічної, педагогічної, методичної, етичної компетенцій. Окреслених складових літературознавчої компетентності майбутні учителі української мови і літератури набувають у системі професійної підготовки. Цілісне їх поєднання є змістом і засобом формування й подальшого розвитку зазначеного професійно-особистісного феномену, сприяє оновленню змісту, технологій і методики професійної освіти словесників.

Навчальний матеріал курсу структуровано на шість змістових модулів: «Літературна освіта – основа розвитку загальної культури суспільства», «Літературна освіта й літературознавча підготовка в історико-педагогічному й художньому дискурсі», «Текст як форма відображення культурного розвитку суспільства», «Літературознавча діяльність учителя української мови і літератури», «Літературознавча компетентність: зміст і структура», «Технологія розвитку літературознавчої компетентності вчителя-словесника». Загальний обсяг дисципліни складає – 54 години, тобто 1,5 кредити, в яких поєднано всі види навчальної діяльності студентів: аудиторні заняття, самостійну й індивідуальну роботу, виконання контрольних робіт.

Змістове наповнення модулів пропонованого курсу передбачає з'ясування мистецької унікальності художньої словесності й переваг літератури порівняно з іншими видами мистецтва. Окреслене завдання вирішується шляхом поглиблення знань студентів про мету, завдання й організацію шкільної літературної освіти, а також про психологічні чинники сприймання друкованих і електронних варіантів художніх текстів та про модель літературознавчої підготовки вчителя української мови і літератури. Одним із важливих завдань опанування змістом курсу є складання професіограми вчителя-словесника та висвітлення оптимальних умов формування літературознавчої компетентності майбутнього фахівця й специфіки його діяльності на основі застосування наукових і освітніх інновацій.

У модулі 1 «Літературна освіта – основа розвитку загальної культури суспільства» визначено роль художньої словесності у формуванні духовного світу особистості й загальної культури людства; окреслено сутність ключових понять курсу: літературна/літературознавча освіта, літературна/літературознавча підготовка, художня словесність, компетентність/компетенція, літературна/літературознавча компетентність, літературна/літературознавча компетенція, читацька культура, філологічна культура, читацьке середовище та їх структурних компонентів.

Наголошується на сучасному стані читацької культури молоді. Виокремлено психологічні чинники і педагогічні умови, що впливають на її формування. Здійснено аналіз головних причин, що зумовлюють зникнення інтересу до читання. Осмислено структуру читацької діяльності. Схарактеризовано основні її етапи (мотиваційно-орієнтувальний, виконавський і контрольньо-оцінювальний).

Актуалізовано пріоритети літературної освіти й літературознавчої підготовки. Особливу увагу звернуто на актуальні проблеми шкільної літературної освіти в контексті наукової (компаративний аналіз текстів, комунікативний підхід до осмислення твору) й освітньої інноватики (гуманістична парадигма, пріоритет всебічного розвитку особистості, психологізація навчального процесу, розробка державних стандартів, національна спрямованість освіти, ступенева освіта, варіативність закладів освіти, профілізація, інтеграція, медіакультура, активні й інтерактивні методи навчання – «метод мозкового штурму», «акваріум», «ротаційні трійки», евристичних питань, інверсії, метод проектів тощо).

З'ясовано основні тенденції літературознавчої підготовки вчителів-словесників крізь призму наукових (герменевтичний, екзистенціальний, семіотичний, комунікативний, рецептивно-естетичний, інтуїтивістський, феміністичний, феноменальний, мультикультуральний, неоміфологічний, компаративний підходи, а також на засадах наратології, психоаналізу, інтертекстуальності до осмислення окремого мистецького явища, художнього твору чи творчості письменника) й освітніх інновацій (гуманістична парадигма, пріоритет компетентнісного підходу до освітнього процесу, кредитно-модульна система організації навчального процесу, демократизація відносин між учасниками навчально-виховного процесу, «освіта протягом життя», психологізація навчального процесу, розробка державних стандартів, національна спрямованість освіти, ступенева освіта, варіативність закладів освіти, інтеграція, активні й інтерактивні методи навчання).

У модулі 2 «Літературознавча освіта в історико-педагогічному й художньому дискурсі» обґрунтовано періодизацію літературознавчої підготовки учителів-словесників, осмислено основні здобутки і прорахунки літературної освіти й літературознавчої підготовки з часів Київської Русі до сьогодення. На основі історико-функціонального аналізу наукових праць, художніх, художньо-педагогічних творів, а також порівняльного аналітичного огляду навчальних програм, підручників, навчально-і науково-методичних посібників визначено основні тенденції літературознавчої підготовки вчителя-словесника, окреслено головні методи і прийоми здійснення шкільної літературної освіти, з'ясовано її організаційні форми, сформовано «літературний портрет» учителя-словесника в кожен із історичних періодів.

Шляхом аналітичного осмислення текстів наукового, художнього, публіцистичного стилів вітчизняних педагогів, психологів, методистів, письменників вибудовано професіограму сучасного вчителя української мови і літератури відповідно до потреб середніх навчальних закладів, вимог державних галузевих стандартів, освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів філології за спеціальністю «учитель української мови і літератури» з урахуванням основних викликів доби (глобалізації, інформатизації, інноваційної діяльності, швидкого «старіння» знань, необхідності здобувати освіту протягом усього життя тощо).

Особливо наголошено на усвідомленні специфіки професійної діяльності вчителя-словесника. Доведено, що літературознавча компетентність сприяє формуванню читацької культури і філологічних умінь школярів шляхом використання різних видів і форм роботи з текстами художніх творів, літературно-критичних розвідок і текстових знахідок дослідників.

Модуль 3 «Текст як форма відображення історико-культурного розвитку людства» присвячено з'ясуванню сутності й унікальності тексту і дискурсу, основним ознакам понять і їх різновидів (друкований текст, гіпертекст, аудіо-книга, презентація, мультимедійний посібник; науковий, офіційно-діловий, художній, публіцистичний, розмовно-побутовий; навчальний, пізнавальний, інформаційний, розважальний та ін.), закономірностям побудови текстів різних жанрів (рецензія, відгук, анотація, бібліографічна довідка, есе, нарис, літературний портрет, репортаж, інтерв'ю, замітка). Доведено, що текст є об'єктом, який створюється для розуміння й усвідомлення. Розкрито особливості діяльнісного, когнітивного й комунікативного підходів до усвідомлення тексту художнього твору.

Схарактеризовано основні види роботи з текстом. Представлено методи діагностики розуміння тексту (переказ, постановка запитань, методи доповнення, узагальнення змісту, складання плану, методика транспозиційного аналізу тексту) й рівні повноти розуміння тексту. Здійснено аналіз процесу інформаційної переробки текстів різних жанрів і стилів. Визначено психо-логічні особливості читання й розуміння текстів (друкованих і електронних).

Окреслено основні принципи аналізу художніх творів (історичний, науковості, системний, цілісний, взаємодії змісту і форми). Осмислено основні підходи до аналізу художніх текстів (семіоестетичний, інтертекстовий, дискурсивний, наратологічний та

ін.); види аналізу (історико-культурний або культурологічний, соціологічний, естетичний, формальний, компаративний, біографічний, психологічний, філологічний, лінгвістичний, міфологічний, хронотопічний, герменевтичний, контекстуальний та ін.); шляхи осмислення художніх творів («слідом за автором», пообразний, проблемний, комбінований та ін.); представлено особливості аналізу поетичного тексту, уривка прозового твору, поетичного/прозаїчного циклів.

У модулі 4 «Літературознавча діяльність учителя української мови і літератури» репрезентовано специфіку літературознавчої діяльності, охарактеризовано основні її типи (науково-дослідний, усвідомлювально-інтерпретаційний, оцінний, рефлексивно-організаційний, текстологічний, навчально-освітній, методологічний, металітературознавчий) і екстрапольовано у площину шкільної літературної освіти.

Визначено сутність літературознавчої компетентності як професійно-особистісного феномену, презентовано її трикомпонентну структуру. Охарактеризовано ознаки літературознавчої компетентності як сукупності компетенцій (інтелектуальної, літературної, літературознавчої, текстової/текстологічної, читацької, інтерпретаційної, герменевтичної, комунікативної, дискурсивної, інформаційної, дослідницької, евристичної, креативної, культурознавчої, мистецтвознавчої, етичної, психологічної, педагогічної, методичної, технологічної).

Модуль 5 «Технологія формування і розвитку літературознавчої компетентності вчителя-словесника» присвячено осмисленню структури літературознавчої компетентності вчителя-словесника й основним аспектам формування зазначеного утворення в умовах вищого педагогічного навчального закладу на засадах неперервної й компетентнісно зорієнтованої освіти.

Виокремлено педагогічні умови й психологічні чинники, що впливають на розвиток літературознавчої компетентності. Визначено основні форми організації освітнього процесу, методи і прийоми, що сприяють підвищенню рівня літературознавчої компетентності. Особливо наголошується на ролі фахових (фольклорної, літературно-красознавчої, музеєзнавчої і педагогічної) практик у розвитку літературознавчої компетентності.

Лекційні, практичні, семінарські, індивідуально-консультаційні заняття відзначаються особистісно зорієтованим, діяльним, компетентнісним і культурологічним підходами, проблемно-пошуковим спрямуванням, орієнтацією на критичне й образне мислення, спілкування, пізнання, враховують принципи наступності, системності, міжпредметних зв'язків та інтеграції. На заняттях пропонуються різноманітні завдання з метою формування філологічної, а зокрема, - літературознавчої, інтерпретаційної, інформаційної й дослідницької компетенцій: опрацювання інформаційних джерел (друкованих і електронних), конспектування, підготовка презентацій, робота з енциклопедіями й словниками, складання узагальнюючих таблиць, логічних схем, аналіз науково-методичних праць, підготовка анотацій, коротких бібліографічних оглядів, укладання біографічних довідок про письменників, педагогів, методистів, літературознавців, літературно-критичних рецензій на художньо-педагогічні твори, написання нарисів, есе, реферативних повідомлень, наукових статей та ін.

Звичайно ж, кожний інваріантний чи варіативний курс з літературознавчої науки є потужним джерелом у формуванні відповідних якостей майбутніх словесників. Однак наукова новизна пропонованого інтегративного курсу полягає в оригінальному підході до вироблення літературознавчої компетентності в умовах ступеневої і неперервної освіти, що передбачає уведення студентів у предметно-професійний (літературознавчий, психолого-педагогічний, методичний) і соціальний контекст.

Отже, навчальний курс забезпечує формування літературознавчої компетентності цілісно з урахуванням наявних у студентів знань і сформованих умінь і навичок шляхом гармонійного поєднання літературознавчої, психолого-педагогічної, методичної і культурологічної інформації та застосування принципу текстоцентризму. Відтак, пропонований курс є одним із системоутворювальних чинників у загальній технології оновленої літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Базиль Л.О. Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури : навч. програма курсу [для студ. вищ. навч. пед. закладів] / Л.О.Базиль. – Луганськ : Ноулідж, 2011. – 151 с.*
2. *Гуковский Г.А. Изучение литературного произведения в школе: Методологические очерки по методике / Г.А.Гуковский. – М. – Л. : Просвещение, 1966. – 266 с.*

УДК 378.016:74/75

Бараболя О.І.

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В статье определяется понятие «методическая компетентность», «художественная компетентность», обосновываются их содержание и функции, внедрение данных компетенций в учебный процесс.

Сучасне суспільство характеризується швидкими і глибокими змінами, які супроводжуються нововведеннями у всіх його інститутах. Система освіти завжди реагувала на зміни, що відбувались у суспільстві, задовольняючи його потреби щодо якості підготовки фахівців. Сьогодні політичні, соціокультурні, духовні та економічні зміни привели до того, що розмаїття форм життя і свобода вибору життєвого шляху стали нормою людського буття.

Останнім часом сучасною проблемою підготовки вчителів образотворчого мистецтва очевидною стає наявність таких суперечностей: між зростаючими об'єктивними вимогами суспільства до вчителя образотворчого мистецтва і недостатнім рівнем його методичної підготовки; між наявними знаннями студентів і умінням реалізувати їх у практичній діяльності; між осучаснення практичної та художньої підготовки студентів та консервацією змісту їх методичної готовності.

На наш погляд, усунення усіх цих суперечностей можливе за умов визначення об'єктивної ролі методики навчання образотворчого мистецтва та її адекватного використання у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах.